

درس تفسیر استاد حاج سید مجتبی نورمفیدی

تاریخ: ۱ اسفند ۱۴۰۱

مصادف با: ۲۹ رجب ۱۴۴۴

جلسه: ۲۹

موضوع کلی: سوره بقره

موضوع جزئی: آیه ۴۹- بخش‌های سه‌گانه آیه - بخش اول: نجات بنی اسرائیل

الحمد لله رب العالمين وصلى الله على محمد وآله الطاهرين واللعن على اعدائهم اجمعين

بخش‌های سه‌گانه آیه

در مورد آیه ۴۹ عرض کردیم این آیه چه ارتباطی با قبل و بعد دارد و چه مفرداتی از این آیه نیازمند توضیح و بیان بیشتر است؛ این مفردات را توضیح دادیم. حالا وارد در تفسیر این آیه می‌شویم. «وَإِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُدَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ»؛ این آیه چند بخش دارد؛ بخش اول که در آن سخن از اصل نجات یا تنجیه و انجاء بنی اسرائیل از سوء العذاب و عذابی است که آل فرعون به آنها تحمیل می‌کردند و گرفتار عذاب آنها بودند. بخش دوم درباره اساسی‌ترین عذاب‌های آل فرعون؛ و بخش سوم درباره اینکه این بلاء عظیم از سوی پروردگار.

بخش اول: نجات بنی اسرائیل از آل فرعون

در بخش اول بحث نجات بنی اسرائیل از آل فرعون است. منتهی خطاب به یهودیان معاصر رسول خدا(ص)، می‌فرماید ما شما را از آل فرعون نجات دادیم.

توجیه خطاب «نجیناکم» به یهودیان دوره پیامبر(ص)

این کاملاً روشن است که یهودیانی که در عصر پیامبر(ص) زندگی می‌کردند، اینها که گرفتار آل فرعون نبودند، بلکه پدران و نیاکان اینها گرفتار اذیت و آزار آل فرعون بودند، پس چرا خطاب به اینها می‌فرماید «وإذ نجیناکم»؟ درست است که در حقیقت نجات مربوط به اجداد و نیاکان آن یهودیان بوده، اما نجات آنها ریشه و سبب اصلی برای نجات خود این یهودیان محسوب می‌شد. بالاخره آل فرعون، اجداد و نیاکان اینها را مورد اذیت و آزار قرار می‌دادند؛ مهم‌ترین آنها این بود که پسران را به قتل می‌رساندند. اگر این استمرار پیدا می‌کرد و موفق می‌شدند که همه پسران را به قتل برسانند، آن قوم نسلشان مقطوع می‌شد و دیگر کسی از آن یهودیان باقی نمی‌ماند که بخواهد در عصر پیامبر(ص) حضور داشته باشد. لذا اگر آنها را خطاب قرار می‌دهد «إذ نجیناکم»، یعنی اجداد شما را از آل فرعون نجات داد که در حقیقت نجات خود شما محسوب می‌شود؛ یعنی اگر شما الان هستید، فرزندان، نسلتان و مشغول زندگی هستید، همه به خاطر این است که خداوند اجداد شما را از آل فرعون نجات داد. اگر آن خطر از اجداد شما برطرف نمی‌شد، قطعاً چیزی از یهودیان زمان پیامبر(ص) باقی نمی‌ماند. نظیر این در مورد بعضی از پیامبران دیگر هم وارد شده که خداوند خطاب به پیروان آنان اشاره

می‌کند به نجات آنها از این اذیت و آزارها که به تبع، آن کمک و مساعدت و انجاء شامل حال اینها هم می‌شده است. این یک مسأله که مخاطب آیه اگرچه یهودیان دوره پیامبر(ص) هستند، اما در واقع انجاء نیاکان ریشه نجات اینها هم محسوب می‌شود.

معنای نجات از آل فرعون

مسأله دوم که می‌گوید «وَإِذْ نَجَّيْنَاكُم مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ»، چرا سخن از آل فرعون است؟ گفتیم آل در این آیه به معنای اتباع است؛ لذا می‌فرماید: ما شما را از اتباع و پیروان فرعون نجات دادیم. آیا آل فرعون خصوصیتی دارند در این آیه؟ گفتیم فرعون لقب پادشاه یا پادشاهان آن منطقه بود، مثل کسری در مورد پادشاهان ایران یا قیصر در مورد روم. آیا اینکه خداوند می‌فرماید ما شما را از آل فرعون نجات دادیم، یعنی از خصوص آن پادشاهی که در آن دوره خاص زندگی می‌کرد و آل هم یعنی اتباع و پیروان او، یا مقصود اعم است و این به عنوان سمبل و نماد ذکر شده است؟

۱. خداوند می‌فرماید ما شما را از آل فرعون نجات دادیم، یعنی فرعون و اتباعش؛ لکن اگر بعضی فرعون‌ها و پادشاهان دیگر بودند و ظلم و جنایتی هم نسبت به شما روا داشته‌اند یا نسبت به پدرانتان، به گونه‌ای نبوده که شما ریشه‌کن شوید. یک وقت رفتاری از ناحیه ستمگران رخ می‌دهد که واقعاً یک قوم و یک نسل را ریشه‌کن می‌کند که به طور کلی در تاریخ محو می‌شوند و چیزی از آنها باقی نمی‌ماند؛ رویه‌ای که آل فرعون به دستور خود فرعون پیش گرفته بودند، منجر به قطع نسل یهودیان می‌شد. مظالم دیگران شاید به این شدت نبود؛ پس این یک احتمال که نجات از آل فرعون در حقیقت یعنی نجات از فرعون آن زمان و آل و اتباع او در همان دوره.

۲. احتمال دیگر این است که آل فرعون یعنی همه ظالمان که در طول زمان جلوه‌های مختلفی داشته و خداوند متعال با این بیان می‌خواهد بگوید ما تمام کسانی را که به ظلم و ستم دست می‌زدند، آنها را از بین برده‌ایم و شما را نجات دادیم. یعنی خصوص فرعون منظور نیست، خصوص اتباع آن فرعون منظور نیست؛ منظور این است که ما ریشه آن فکر و عقیده کفرآمیز و باطل را از بین بردیم. لذا اینجا خداوند متعال اشاره به این نعمت بزرگ می‌کند که ما به صورت ریشه‌ای شما را نجات دادیم، نه فقط از دست یک فرد و به همین جهت بحث آل را مطرح کرده و نگفته «إِذْ نَجَّيْنَاكُم مِّنْ فِرْعَوْنَ»، می‌گوید «نَجَّيْنَاكُم مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ»؛ اگرچه هر کاری آل و اتباع یک پادشاه و حاکم انجام دهند، همه به دستور خود اوست، ریشه اوست؛ هر کاری می‌خواست صورت بگیرد فرعون دستور می‌داد و لذا در برخی آیات ذبح و استضعاف و استخفاف را به خود فرعون نسبت داده، در سوره زخرف می‌فرماید: «فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ»^۱، قومش را استضعاف کرد، استخفاف کرد و زنان را استحياء؛ معلوم می‌شود اصل و اساس این مظالم به خود او نسبت داده شده، لکن ظلم فراگیر و کارهایی که توسط آل و اتباع و کارگزاران فرعون انجام می‌شد، مطرح شده است؛ و لذا اینها هم مثل خود فرعون مجرم هستند و حتماً پاسخگوی اعمال خود در قیامت خواهند بود و وارد در جهنم خواهند شد. در آیه ۴۶ سوره غافر هم می‌فرماید: «وَيَوْمَ

۱. سوره زخرف، آیه ۵۴.

تَقُومُ السَّاعَةُ أَذْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ»، در روز قیامت آل فرعون را به اشد العذاب می‌رسانند؛ یعنی کسی نمی‌تواند بهانه بیاورد که ما چون مأمور بودیم و دستور فرعون بوده، معذور هستیم؛ آنها هم به عذاب شدید خواهند رسید.

عمده این است که نجات از چه بوده و چه مصادیقی برای آن می‌توان ذکر کرد، «یسومونکم سوء العذاب»، آنها چه کار می‌کردند؟ در مورد یسومون سه چهار معنا را محتمل دانستیم و یک احتمال را نپذیرفتیم. اما آن معنای ظاهر که مورد پذیرش هم قرار گرفت، این بود که آل فرعون شما را در معرض عذاب‌های شدید قرار داد، یا برعکس، سوء العذاب را در معرض شما قرار دادند. بالاخره اینها را در معرض سوء العذاب قرار دادند و خداوند از این شما را نجات داد. اینجا وارد در بخش دوم می‌شود، ولی در مورد بخش اول یک جنبه سلبی می‌توان گفت و یک وجه ایجابی؛ یعنی اینها را از این سوء العذاب خلاص کرد و در عین حال چیزهایی را به آنها عطا کرد؛ اینطور نبود که فقط رفع عذاب شود. خود آن البته یک نعمت بزرگ است، ولی علاوه بر رفع و دفع سوء العذاب، خداوند نعمت‌های بزرگی به آنها داد. حالا مهم‌ترینشان بنابر برخی منابع، یکی دو مسأله است که این را ان شاء الله عرض خواهیم کرد.

«والحمد لله رب العالمین»